

Hans Schwarz régensburgi teológus („Az evolúció hatása a teológiára Nagy-Britanniában és Észak-Amerikában”) Darwin evolúciós elméletének fogadtatását – főleg a teológusok részéről –, ennek különbségeit mutatja be a különböző országokban és ezek okait elemzi.

A „Kozmológiai fordulópontok: hogyan látjuk ma a világot?” *Trócsányi Zoltán* fizikus tanulmánya. Röviden végigköveti a világlátás Kopernikusz–Kepler–Hubble forradalmát és tömören, de nagyon pontosan foglalja össze mai ismereteinket az ősrobbanásról, kitérve a megfelelő mérési és instrumentális alapokra is.

Az emberi agy működésével, az állati aggyal szembeni, főleg az emberi beszéd-

ben tükröződő egyediségével, *Székelly György* agykutató tanulmánya foglalkozik („Mennyire nyitott az emberi agy?”)

A könyvben néhány színes ábra, ill. fénykép is található.

Befejezésül a recenzensnek két megjegyzése van. Az egyik, hogy egyértelműen különbséget kell tenni a világ nyitottsága és a tudományok nyitottsága között, és ez nem mindig jelentkezik világosan a könyvben, illetve az egyes tanulmányokban. A másik, egészen más jellegű megjegyzés, hogy az egyes tanulmányok végén hasznos lett volna az egyes kérdések további tanulmányozásra néhány a témába vágó szakmunka megadása.

Berényi Dénes

Kántor Sándorné:

Híres matematikatanárok és tanítványok a debreceni iskolákban

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2007. 180 lap

A matematika a művészetek közeli rokona, ezért története – még tanításának a története is – egyéniségek története. Érdekesítő könyvet írt Kántor Sándorné az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum *Mesterek és tanítványok* sorozatában a debreceni nagy tanáregyéniségekről. A könyv meggyőző erővel mutatja fel három évszázad debreceni matematikatanításának kiválóságát, főként a tanári egyéniségek arcképének felrajzolásával. A Református Kollégium hőskorának történetében a nagy tanáregyéniségek tanár–tanítványi láncolatot alkotnak, és ezt a könyv híven követi. A későbbi korok azonban lehet, hogy gazdagabb, de kuszább párhuzamos és széttartó életpályákat hoztak létre, és ezek bemutatásakor a könyv szerkezete is lazul; a tanítványok némelyike csak a tanú szerepét tölti be, mások – nem matematikusok is – nehezen el-

dönthetően, mintha saját kiválóságuk jogán szerepelnének.

A szerző osztja a debreceni lokálpatrióták hitét Debrecen megőrző, megtartó, megújító erejéről, és ezt a Református Kollégium kisugárzásának tulajdonítja. Kíváncsi volnék rá, hogy a város legkiválóbb szülötte, Csokonai Vitéz Mihály is így gondolta-e, amikor kicsapták a Református Kollégiumból. Én, aki a 20. század második felét Debrecenben éltem le, ezzel ellentétes tapasztalatokra is szert tettem. A városban a kommunizmus idején a szellemi elnyomás, a hagyományellenesség és az ideológiai ortodoxia kitaszító erői voltak túlsúlyban. Debrecen a 20. században nem tudott már a gondolatban bujdosók Bako-nya lenni, mint ahogy Budapest még tudott. Sajnos, szerepe azóta is inkább kibocsátó, mint vonzó vagy megtartó. Igaz, a matema-

tikusokat a politika kevésbé befolyásolta, mint a bölcsészeket, de bizony befolyásolta őket is. Ennek nyomait főként az 1945 előtti időszakra fedezem fel a könyvben. Viszont a könyv meggyőzően mutatja be, hogy a kiválóság a Debrecen koptató 20. században is gazdagon termett, és meggyőzi az olvasót, hogy a városnak a jó sajátja, míg bűne a koré.

Nagyon nehéz feladat olyan portrégyűjteményt írni, amely három évszázadot fog át. A 18–19. században az iskola egyben a tudomány helyi letéteményese is volt, mára viszont a tudomány az iskolától messze eltávolodott. A történeti források koronként változnak, a mércék és a forrásmunkák szerzőinek ízlése, elfogultsága úgyszintén. Nagyon kevés a közös alap. A szerző csak a 20. századi tanárookra talál általános mércét: diákjaiknak a Középiskolai Matematikai Lapok feladatmegoldó versenyein és egyéb tanulmányi versenyeken való szereplését, de ezt a szempontot sem hajszolja túl. Nyilván a terjedelmi korlátok miatt is kevés konkrét eseményt ír le, jellemzésül alig használja a diákanekdotákat, és sok a közvetlenül értékelő megállapítása. Pl.: „...kitűnő matematikatanár volt.” „Éleslátás, önálló felfogás, világos magyarázat, sajátos magyar beszéd és szaktárgya iránt való lelkesedés jellemezte.” „Szigorú, de igazságos volt.” „Nagyon népszerű volt a diákok között.” Bemutatja a tanárok pályafutását, megemlíti tankönyveiket, elemzi pedagógiai fel fogásukat.

De elég-e mindez a tanári egyéniségek megelevenítésére? Két nemzedéknyi debreceni tanáróseimnek és saját debreceni diákságomnak köszönhetően az ismertett 20. századi tanárok többségét legalább hírből ismertem. Úgy érzem, a csak távolról ismert tanárokról a könyvben megtudtam a legfontosabb tényeket, de saját tanáira – hárman is szerepelnek közülük az össze-

állításban – a megadott jellemzés alapján nem ismertem volna rá, pedig mindnyájan élénken élnek az emlékezetemben. Megpróbáltam elképzelni, mit tudtam volna hozzáadni a leírtakhoz, és rájöttem: az én jellemzéseim sem lennének életszerűbbek, hacsak tanáiraik kincsei mellett a nincseikről is, erényeik mellett a gyarlóságaikról is be nem számolnék, és ez az, ami leginkább hiányzik. El kell azonban ismernem, hogy az egyéniségek többoldalú bemutatásának igénye ingoványos útra vihette volna a szerzőt. Vegyes forrásokon alapuló ilyen rövid elemzésektől nem lehet elvárni a sokoldalú bemutatást.

Mitől élvezetes mégis olvasni ezeket az arcképeket? A szerző jó érzékkel váltogatja a nézőpontot: az egykori tanítványok és kollégák megszólalása, az ismeretterjesztői hév, a kitűnő stílus átsegíti a szöveget a közhelyesség csapdáin. Igaz, az idézetek – nyilvánvaló szerkesztői gondatlanság folytán – néha zavart is okoznak. Bay Zoltán és Máday Béla szövegei összekeverednek, bizonyos idézetek pedig megismétlődnek.

Végül érdemes elgondolkozni azon, hogy mi vezethette a szerzőt abban, hogy kit vett fel a híres tanárok és a híres diákok közé. A bemutatottakat iskolájuk szerint csoportosította, és csak a tekintélyes iskolákat vette sorra. A történelem kanyarait így is nehéz volt követnie: a Dóczy és a Kossuth tárgyalása például kissé összemosódik. A Reáliskola tekintélye is közrejátszhatott abban, hogy bekerült az áttekintésbe Kürschák József, aki nagy matematikus volt, de féléves debreceni vendégszereplése nem tűnik emlékezetesnek. A később a debreceni egyetemen tanító tanárok érthető okokból kimaradtak. A Csokonai Gimnázium egésze a látókörén kívül esett, s így nem vette be Petőfi Sándor Jánost, a későbbi nyelvész sem. Pedig nem ő az egyetlen, akinek a személyében a matematika és a nyelv össze-

kapcsolódik. Nekem két matematikatanárom is nyelvszakos volt eredetileg, de a Rákosi-korszakban „megélhetési” matematikatanárok lettek, mégpedig nagyszerűek. Pedig legalább egyikükről, a méltón tárgyalt Mester István feleségéről szót lehetett volna ejteni. Nem volt olyan csillogó, eredeti egyéniség, mint a férje, de nyilvánvaló matematikai tehetségének és didaktikai érzékének köszönhetően ugyanolyan kiváló matematikatanár lett belőle.

Az apróbb hiányosságok ellenére ezt a könyvet nagy élvezettel forgathatjuk. Múltunk egy lényeges darabját tartjuk kezünkben, egy csinos kis kötetben együtt: azt a múltat, amelynek tárgyi emlékeit a Református Kollégiumban láthatjuk, és légkörét a többi patinás debreceni iskola falai között is magunkba szívhatjuk. Jó lenne, ha az ifjú tanár- és tanítványnemzedék fel tudna nőni az elődökhöz.

Lovas Rezső

Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)

Dél-Alföldi Évszázadok 23., Szeged, Csongrád Megyei Levéltár kiadása, 2006. 351 lap

Antal Tamást, a Szegedi Tudományegyetem jogi karának – debreceni származású – fiatal jogtörténészét nem kell bemutatni a Debreceni Szemle olvasóinak, hiszen városunk bírósági szervezetének történetét tárgyaló munkái több ízben láttak napvilágot e folyóirat hasábjain is. Most nemrégiben megvédett doktori disszertációjának kötetbe szerkesztett változatát veheti kezébe az olvasó a Dél-Alföldi Évszázadok című kötetsorozat 23. darabjaként, *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)* címmel.

A munka a jogtörténet egy napjainkban nagy közérdeklődésre számot tartó tárgykörével, a bírósági szervezetrendszer kialakításának és személyzeti állományának elvi kérdéseivel, valamint a gyakorlati megvalósítás menetével és buktatóival foglalkozik. Két nagy tartalmi egységre oszlik: a könyv – függelék nélkül számított – terjedelmének első fele a fenti szervezeti-szervezési kérdéseket, második fele pedig az esküdtszéki intézmény magyarországi bevezetését, majd az 1890-es években történt újjászervezését taglalja. Ilyen értelemben

szerves folytatása, és egységet képez a *Máthé Gábor* által 1982-ben kiadott, *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875 c.* könyvvel. Nagy szolgálatot tesz a jogtörténet bírósági szervezettörténete iránt érdeklődő olvasóknak, akik e két munkát együtt tekintve, primér forrásadatokra épülő, kitűnő szintézisek által nyernek képet a dualizmus első periódusának igazságszolgáltatási rendszeréről, a rendelkezésre álló modellekről és a megvalósítás nehézségeiről. (Itt kell megemlítenünk *Stipta István* tíz éve – szintén debreceni kiadásban – megjelent bírósági szervezettörténeti összegzését, amely azonban a jelen könyvtől eltérő céllal és módszerrel készült: az inkább áttekintő, a szervezetrendszer változásairól századokon átívelő képet rajzol, és kevésbé elemző-értékelő jellegű mű.)

A kötet értékét növeli, hogy a szerző kutatása szinte egybeesett, a könyv kiadása pedig nem sokkal követte napjaink nagy igazságszolgáltatási szervezeti reformját (ha úgy tetszik, a polgári kori modell visszarendeződését), az ítéltáblák felállítását. Mégis meglepő, hogy az alapos szintézis